

Въведение в медицинската етика

гл. ас. д-р Костадин Костадинов, д.м.

2025/2026

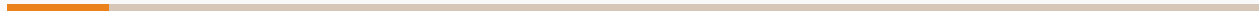
СММЕ – I част

Катедра “Социална медицина и обществено здраве”

Съдържание

1. Основни термини и дефиниции
2. Историческо развитие
3. Основни етични теории
4. Етични принципи
5. Видове справедливост

Основни термини и дефиниции

Ключови понятия

Етиката – систематична рефлексия върху нормите, принципите и ценностите, които ръководят човешкото поведение. **Наука за морала!**

Моралът – форма на съзнанието; съвкупност от правила и норми за поведение в обществото.

Нравствеността – практическата изява на морала.

Правото – система от подредени в йерархичен ред писани закони.

Връзка между етика и право

Сходства:

- И двете регулират поведението
- Насочени към обществото

Различия:

- Правото е принудително, етиката – доброволна
- Законът е писан, моралът – неписан
- Правото санкционира, етиката – осъжда

В медицината: Често се припокриват, но етиката може да изисква **повече от правото**

Медицинска етика vs. Биоетика

Медицинската етика:

- Насочена към морални проблеми в работата на медицинските специалисти
- Разглежда **само** взаимоотношенията лекар-пациент
- Корени в Хипократовата традиция

Биоетиката:

- Обхваща **всички медицински дейности**
- Интердисциплинарен подход
- Доминира подходът за правата на човека

Медицинска етика

Медицинската етика е част от общата етика, насочена към разрешаване на морални проблеми, възникващи в процеса на работата на медицинските специалисти.

Обхват:

- Взаимоотношения лекар-пациент
- Професионални задължения
- Клинични решения

Специфика: Комбинира научни знания с морални принципи

Биоетика

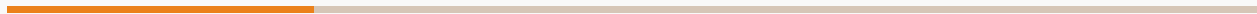
Биоетиката включва морални разсъждения за проблеми, породени от бързото развитие на медицината и естествените науки.

Области на приложение:

- Генно инженерство
- Репродуктивни технологии
- Трансплантация на органи
- Изследвания върху хора
- Изкуствен интелект в медицината
- Пандемична етика

Характерни черти: Интердисциплинарност и глобален обхват

Историческо развитие

Историческа периодизация

Основни етапи в развитието:

1. Древни цивилизации (до V в. пр. Хр.)
2. Античност (V в. пр. Хр. – V в.)
3. Средновековие (V – XV в.)
4. Възраждане и Ново време (XV – XVIII в.)
5. Модерен период (XIX – XX в.)
6. Съвременност (XXI в.)

Всеки период носи специфични акценти и разбирания за етиката в медицината

Древни цивилизации

Месопотамия – Кодекс на Хамураби (ок. 1750 г. пр. Хр.):

"Ако лекарят направи голям разрез с бронзов нож и излекува пациента ... ще получи 10 сребърника

Ако пациентът умре ... ръцете на лекаря ще бъдат отрязани"

Древен Египет:

- Папирус Едуин Смит (ок. 1600 г. пр. Хр.)
- Етични норми за лекарите
- Специализация по медицински области

Античност – Хипократова традиция

Хипократовата клетва (IV в. пр. Хр.) – първия професионален етичен кодекс:

Ключови елементи:

- Клетва пред боговете
- Уважение към учителите
- Правене на добро и неправене на вреда
- Поверителност
- Професионално поведение
- Забрана за участие в аборти и евтаназия

Значение: Основа на медицинската етика за 2500 години

Хипократовите принципи

Основни принципи в Хипократовата медицина:

1. **Primum non nocere** – “Преди всичко, не вреди”
2. **Vis medicatrix naturae** – “Лечителната сила на природата”
3. **Ars longa, vita brevis** – “Изкуството е дълго, животът кратък”
4. Холистичен подход към пациента
5. Наблюдение и документиране
6. Професионално достойнство

Влияние: Тези принципи остават актуални и днес

Елинистичен период

Гръко-римска медицина:

- **Гален** (129–216 г.) – систематизира медицинските знания
- Развитие на медицинското образование
- Първи болници (Валетудинарии)
- Военна медицина

Етични нововъведения:

- Грижа за гладиаторите
- Обществено здраве
- Медицинска документация

Средновековие – Християнско влияние

Ключови промени:

- Медицината под влиянието на християнството
- **Болестта като божие наказание** или изпитание, а лекуването като **християнски дълг**
- Появата на болниците-монастири

Важни фигури:

- Свети Василий Велики – първата болница (369 г.)
- Свети Йоан Златоуст – грижа за бедните

Етични акценти: Милосърдие, благотворителност, грижа за душата

Византийска и ислямска медицина

Византийска империя:

- Съхранение на античните знания
- Медицински енциклопедии

Ислямски свят:

- Първите медицински училища
- Болници с различни отделения
- **Етичен кодекс на Ал-Рухави (X в.)**
- Безплатно лечение за бедните

Принос: Систематизация на медицинската етика

Възраждане и хуманизъм

Ключови промени:

- Възвръщане към античните идеали
- Хуманистично виждане за човека
- Първи медицински университети

Етични нововъведения:

- Любовта и търпението като основни ценности
- Медицинската образованост като морален дълг
- Критично мислене в медицината

Период на транзикация: От теоцентризъм към антропоцентризъм

XVIII–XIX век – Просвещение

Кодекс на Пърсивал (1803) – Thomas Percival:

Нововъведения:

- Систематично изложение на лекарските задължения
- Задължения към пациентите, колегите и обществото
- Основа за Етичен кодекс на АМА (1847)
- Професионализъм и компетентност

Други развития:

- Развитие на общественото здраве
- Болнични реформи (Florence Nightingale)
- Първи етични комитети

XX век – Модерна медицинска етика

Преди Втората световна война:

- Първи конгреси по медицинска етика
- Развитие на специализирани дисциплини
- Евгенични движения

След WWII – корен промени:

- **Нюрнбергски процес** (1947) – разкриване на медицински престъпления
- **Нюрнбергски кодекс** – етика на медицинските изследвания
- Информирано съгласие като задължение
- Международни декларации и конвенции

Международни декларации

Ключови документи:

- **Декларация от Женева** (1948) – съвременна версия на Хипократовата клетва
- **Декларация от Хелзинки** (1964) – етични принципи за медицински изследвания
- **Декларация от Токио** (1975) – против тормоза и други жестоки наказания
- **Конвенция от Овиедо** (1997) – права на човека и биомедицина

Значение: Глобални стандарти за медицинската етика

XXI век – Съвременни предизвикателства

Нови области:

- Генетика и генно редактиране
- Регенеративна медицина
- Изкуствен интелект в медицината
- Телемедицина и цифрово здраве
- Пандемична етика (COVID-19)
- Климатични промени и здраве

Етични дилеми: Как да балансираме технологичния прогрес с човешките ценности?

Основни етични теории

Три основни подхода

1. **Утилитаризъм** – етично е действието с благоприятни последствия за максимално много хора
2. **Деонтология** (Кант) – фокус върху задълженията, независимо от резултата
3. **Принципализъм** – най-широко застъпена теория

Категоричният императив на Кант:

“Отнасяй се към другите така, както
искаш да се отнасят с теб”

Етични принципи

Принципът на автономността

Определение: Зачитане на личната воля и свобода на индивида

Произход: от гръцки "аутос" (сам) + "номос" (правило/закон)

Условия за автономност:

- Свобода от контрол
- Способност за формулиране на планове
- Управление на поведението
- Подчиняване на емоциите на разума

Ограничения на автономността

Вътрешни фактори:

- Умствени способности
- Възраст
- Заболяване
- Промени в съзнанието

Външни фактори:

- Болнична обстановка
- Количество информация
- Финансови средства

Принципът на благодеянието

Определение: "Прави добро, принасяй полза!"

Съдържание:

- Всичко в интерес на болния
- Морално задължение да се действа в полза на другите
- Балансиране на рискове и ползи

Още известен като: Принцип на полезността

Принципът на безвредността

Определение: "Не вреди!" (Primum non nocere)

Задължения:

- Да не се вреди на пациента
- Да не се излага пациента на риск

Видове вреди:

- Физическа вреда (болка, недееспособност, смърт)
- Нарушаване на права и интереси
- Накърняване на репутацията

Принципът на справедливостта

Определение: Справедливо разпределение на методи и средства за лечение

Основно значение: Корекция в съответствие с модел какво би трябвало да бъде

Съществуват **шест основни интерпретации** на справедливостта

Видове справедливост

Естествена пропорционалност

- Пропорционалност според социалното положение
- Исторически корени в "Република" на Платон
- Робите ← лекари на роби
- Богатите ← пълен достъп до грижи
- Християнската благотворителност → болници за бедните

Социална справедливост

- Основни социални придобивки за **всички**:
 - Работа
 - Основно образование
 - Здравна помощ
- **Безусловни отговорности vs. условни отговорности**
- Здравето като политически въпрос
- Раждане на здравната политика

Утилитарна теория

- Проблем с определянето какво здраве е “нужно”
- Необходимост от определяне на **приоритети**
- Високи коефициенти цена-ефективност
- **Максимално добро за най-голяма група хора**

Справедлива продуктивност

Комбинация между икономика и етика:

- При **основни социални блага**: справедливостта преобладава
- При **останали блага**: разпределение според продуктивността
- Осигурява минимум за всички
- Най-разпространена идея днес

Абсолютна справедливост

Реалност:

- Абсолютната справедливост е **идеал**
- Реалното задължение е да работим за намаляване на пропастта между принципа и реалността

Практически подход: Постоянно усилие към по-справедливо общество

Благодаря за вниманието!